

KAROLINA WYRWIŃSKA

CIVIS ROMANUS SUM

RZYMSKIE PRAWO PUBLICZNE

WYBRANE ZAGADNIENIA

CIVIS ROMANUS SUM
RZYMSKIE PRAWO PUBLICZNE
WYBRANE ZAGADNIENIA

KAROLINA WYRWIŃSKA

CIVIS ROMANUS SUM
RZYMSKIE PRAWO PUBLICZNE

WYBRANE ZAGADNIENIA

KRAKÓW

© Copyright by Karolina Wyrwińska, Kraków 2015

Recenzent:

ks. prof. dr hab. Franciszek Longchamps de Bérrier

Opracowanie redakcyjne:

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki:

Paweł Sepielak

Skład:

Józef Paluch

Książka dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-614-0 (wersja papierowa)

e-ISBN 978-83-7638-615-7 (e-book)

DOI: 10.12797/788376386140

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
O obywatelstwie rzymskim.....	9
Uprawnienia i obowiązki obywatela rzymskiego	12
Uprawnienia obywatela rzymskiego w sferze prawa prywatnego	13
Prawo zawarcia ważnego małżeństwa rzymskiego (<i>conubium</i>)	13
Prawo zawierania aktów prawnych uznawanych przez <i>ius civile</i> (<i>commercium</i>)	17
Prawo do bycia stroną w procesie	18
Zdolność testowania i uzyskania przysporzeń z testamentu (<i>testamenti factio</i>)	19
Władza ojcowska (<i>patria potestas</i>)	21
Prawo własności kwirytarnej (<i>dominium ex iure Quiritium</i>)	24
Uprawnienia i obowiązki obywatela rzymskiego w sferze prawa publicznego	26
Prawo do udziału i głosowania na zgromadzeniach ludowych (<i>ius suffragii</i>)	26
Prawo do piastowania urzędów (<i>ius honorum</i>)	31
Prawo odwołania się do zgromadzenia ludowego (<i>provocatio ad populum</i>)	34
Prawo do pomocy trybuna ludowego (<i>ius auxilii</i>)	38
Prawo do służby w legionach	41
Prawo do pomocy żywnościowej	44
Kwestia <i>civitas sine suffragio</i>	48
Nabycie obywatelstwa rzymskiego	51
Kwestia „podwójnego” obywatelstwa	68
Utrata obywatelstwa rzymskiego	70
Prawo powrotu (<i>postliminium</i>)	74
Wybrana literatura do rozdziału pierwszego	75
O urządach rzymskich w okresie republiki	79
Konsulowie (<i>consules</i>)	84
Dyktator (<i>dictator</i>)	92

Dowódca jazdy (<i>magister equitum</i>)	99
Trybuni plebejscy (<i>tribuni plebis</i>)	100
Edylowie plebejscy (<i>aediles plebis</i>)	109
Kwestorzy (<i>quaestores</i>)	111
Trybuni wojskowi z władzą konsularną (<i>tribuni militum consulari potestate</i>)	116
Cenzorzy (<i>censores</i>)	119
Pretorzy (<i>praetores</i>)	128
Edylowie kurulni (<i>aediles curules</i>)	134
<i>Vigintisexviri</i>	139
Wybrana literatura do rozdziału drugiego	141
O wymogach stawianych kandydatom na urzędy oraz o przebiegu kampanii wyborczej w okresie republiki rzymskiej.	145
Kandydat (<i>candidatus</i>)	146
Oficjalne zgłoszenie kandydatury (<i>professio</i>)	149
Prowadzenie kampanii wyborczej (<i>petitio</i>)	150
Wybrana literatura do rozdziału trzeciego	157
O <i>cursus honorum</i>	159
Wybrana literatura do rozdziału czwartego	167
Wykaz skrótów	169
Bibliografia	171
Indeks pojęć łacińskich	181
Indeks źródeł	187
Summary	193

WSTĘP

Oddawana do rąk Czytelników książka powstała przede wszystkim z myślą o studentach kierunku Administracja na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego i słuchaczach wykładów kursowych z *Rzymskiej praktyki administracyjnej* oraz *Historii ustroju rzymskiego w ujęciu porównawczym*. Publikacja stanowi zbiór esejów dotyczących niektórych zagadnień z zakresu rzymskiego prawa publicznego. Zostały w niej poruszone tematy, dla których wspólny mianownik stanowi obywatelstwo rzymskie. Samo pojęcie obywatelstwa, jego znaczenie dla Rzymian i obcych, jak również treść uprawnień nań się składających wielokrotnie stanowiły przedmiot prac naukowych: monografii i artykułów oraz podręczników do rzymskiego prawa publicznego.

Niniejsza publikacja z założenia nie jest podręcznikiem do nauki rzymskiego prawa publicznego ani nie pretenduje do tego miana. Eseistyczna forma pozostawia pewną swobodę doboru zagadnień poddawanych analizie. Zdecydowałam się przedstawić te, które dotyczą nabycia i utraty obywatelstwa rzymskiego, praw przysługujących obywatelom na gruncie prawa prywatnego i publicznego, a także sposobu realizacji jednego z takich praw – prawa piastowania urzędów (*ius honorum*). Omówienie tej ostatniej kwestii wymagało przedstawienia procesu tworzenia rzymskiej struktury urzędniczej w okresie republikańskim i zrębów zasad dotyczących sprawowania urzędów oraz wskazania kompetencji poszczególnych *magistratus*. Jak pisał Marek Tulliusz Ciceron, „urząd jest mocą” (*de leg.* 3.1.2), a z jego sprawowaniem wiązał się w Rzymie niebywały prestiż, warto więc nieco uwagi poświęcić kampanii przedwyborczej, przyjrzeć się sylwetce kandydata, omówić wymogi, którym musiał czynić zadość, a także wskazać, jaką przedwyborczą aktywność kandydata uznawano u schyłku republiki za pożądaną, a jaką za godną potępienia.

Z tej przyczyny książka została podzielona na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym *O obywatelstwie rzymskim* zdecydowałam się przedstawić drogi ekspansji obywatelstwa rzymskiego oraz uprawnienia, przysługujące *cives Romani* na gruncie prawa prywatnego i prawa publicznego. W tym kontekście nie sposób pominąć *cives sine suffragio* – obywateli pozbawionych możliwości głosowania na zgromadzeniach ludowych oraz ubiegania się o urzędy. W pierwszym rozdziale poruszono również kwestie dotyczące utraty obywatelstwa rzymskiego oraz „podwójnego” obywatelstwa.

W rozdziale drugim *O urzędach rzymskich w okresie republiki* zostały przedstawione poszczególne magistratury, ze wskazaniem organu właściwego dla przeprowa-

dzenia wyboru bądź powołania urzędników oraz z uwzględnieniem powierzonych im zadań. W związku z przyjmowanym przeze mnie poglądem, w świetle którego trybuni plebejscy są uważani za urzędników (*magistratus plebei*), zakres przedstawionych w rozdziale drugim zagadnień objął również okoliczności powstania trybunatu plebejskiego, zadania trybunów oraz środki prawne przysługujące im w celu realizacji tychże zadań. W rozdziale zachowano porządek chronologiczny kreowania poszczególnych urzędów. Staralam się również przedstawić okoliczności, które stały się przyczyną stopniowego rozbudowania republikańskiej struktury urzędniczej, w tym przede wszystkim: uwarunkowania społeczne i polityczne konfliktu między patrycjuszami a plebejuszami.

W rozdziale trzecim *O wymogach stawianych kandydatom na urzędy oraz o przebiegu kampanii wyborczej w okresie republiki rzymskiej* chciałam przybliżyć Czytelnikowi okoliczności towarzyszące wyborom urzędników republikańskich. Uznałam, że obok przedstawienia wymogów, którym musiał czynić zadość ubiegający się o określony urząd oraz wskazania formalności, których musiał dopełnić, niezwykle interesujący i warty omówienia jest sam przebieg kampanii wyborczej. W tym celu sięgnęłam do *Commentariolum Petitionis* (*Małego poradnika wyborczego*) autorstwa Kwintusa Tulliusza Cicerona. Ten krótki list – poradnik, będący w istocie broszurą propagandową, napisaną w związku z ubieganiem się przez Marka Tulliusza Cicerona o konsulat, pozwala spojrzeć zarówno na samą kampanię, jak i na republikańskie wybory urzędników jako na swoisty fenomen nie tylko polityczny, ale także – a może przede wszystkim – społeczny.

W rozdziale czwartym *O cursus honorum* najwięcej uwagi poświęcono zasadom sprawowania urzędów, w tym w szczególności dopuszczalnej kolejności ich piastowania. Początkowo regulowana była przez prawo zwyczajowe, którego zresztą nie zawsze przestrzegano. Zmianę przyniosły regulacje ustawowe uchwalone w celu uporządkowania procedury ubiegania się o urzędy oraz konkretyzacji zasad ich sprawowania. Powyższe funkcje pełniły: *leges Genuciae*, *lex de consulatu non iterando* oraz o *lex Villia Annalis*. Postanowienia tej ostatniej, o niewątpliwym walorze systematyzująco-porządkującym, określające zasady ubiegania się o urzędy oraz kolejność ich sprawowania, obowiązywały aż do czasu *lex Cornelia de magistratibus* (81 r. przed Chr.), wzorowanej zresztą na *lex Villia*.

Omawiane zagadnienia wzbogacono tekstami pochodzącymi ze źródeł prawniczych i literackich; teksty źródłowe zostały przytoczone w języku polskim, w większości zaczerpnięte z dostępnych polskich przekładów. Mam nadzieję, że w ten sposób uda się zachęcić Czytelników do częstszego sięgania do źródeł prawniczych, a także po dzieła historyków i klasyków rzymskich.

Publikacja ukazała się dzięki dofinansowaniu ze środków Programu dla młodych naukowców, które otrzymałam w 2015 r. na Wydziale Prawa i Administracji UJ.

Mając nadzieję, że niniejsza książka spełni stawiany jej cel, będę wdzięczna za wszelkie dotyczące jej komentarze i uwagi.

Karolina Wyrwińska
Kraków, listopad 2015 r.

Tytuł pracy brzmi uniwersalnie, choć trudno nie uznać, że nawiązuje do najsłynniejszego z wystąpień rzymskich obywateli i powołań na prawa wynikające z obywatelstwa oraz na przywileje dla Rzymian, będące konsekwencją rządzącej nie tylko Imperium, lecz całym światem starożytnym zasady personalności prawa. Myślę o słowach Żyda i faryzeusza św. Pawła z Tarsu – zwłaszcza z początkowej fazy jego procesu, ale też o skorzystaniu przez niego w Cezarei Nadmorskiej z prawa odwołania się do cesarza. Książka zatem pozwoli z większym zainteresowaniem poznać realia świata antycznego, w którym nasza europejska historia ma swoje korzenie. Chodzi rzecz jasna o realia prawne i należące do sfery określanej za Rzymianami przez całą europejską tradycję prawną – prawem publicznym.

ks. prof. dr hab. Franciszek Longchamps de Bérrier

Karolina Wyrwińska – dr nauk prawnych (2010), absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (2004), obecnie adiunkt w Katedrze Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autorka publikacji z zakresu prawa rzymskiego oraz współczesnego prawa cywilnego.